

GARNETT, Lucy M. J., (Çeviren:Nurettin Elhüseyni) Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri, Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2009, ISBN 978-975-329-656-4, Sayfa Sayısı:643.

Fadime TİKBAŞ APAK¹

Yazarının büyük ölçüde İzmir, İstanbul ve Selanik'te sekiz yıla varan ziyaretleri sırasındaki gözlemlerine dayanarak yazdığını söylediği ve önsözünü 5 Haziran 1890 olarak tarihlendirdiği "Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri" adlı eser soldan sağa sıralanan Selanikli Musevi Hanım, Pirlepelı Bulgar Kadını, Selanikli Müslüman Hanım ve sırtta İstanbullu Türk Hanımı kapağıyla 2009 yılında- neredeyse ilk basımından 120 yıl sonra- Türkçeye çevrilerek okuyucuların beğenisine sunulmuştur.

1849-1934 yılları arasında yaşayan yazarın Osmanlı ve Türkiye'ye ilişkin diğer kitaplarından bazıları ; Ottoman Wonder Tales(Osmanlı Peri Masalları), Turkish Life in Town and Country(Şehirde ve Kırdaki Türk Hayatı), Home Life in Turkey(Türkiye'de Ev Hayatı), Mysticism and Magic in Turkey(Türkiye'de Tasavvuf ve Sihir), Turkey of the Ottomans (Osmanlı Türkiyesi)'dir.

"Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri" adını taşıyan oldukça hacimli bu eserinde Garnett, kitap adını verdiği üç bölümde Türkiye'nin kadınları ve folklorik özelliklerine dair bilgiler paylaşır. Birinci kitap olarak adlandırılan kısım on dört bölüm altında oluşturulmuş ve Hıristiyan kadınlara ayrılmıştır. Birinci bölüm Valah kadınlarının; ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde Rum kadınlarının; altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu bölümler Ermeni kadınlarının; onuncu, on birinci, on ikinci ve on üçüncü bölümler Bulgar kadınlarının; birinci kitap kısmının son bölümü olan on dördüncü bölüm ise Frenk kadınlarının sosyal statüleri ve uğraşları, aile törenleri, inançları ve hurafeleri ve halk efsaneleri hakkındadır.

İkinci kitap olarak adlandırılan kısım ise Yahudi kadınlara ayrılmış; on beşinci, on altıncı, on yedinci ve on sekizinci bölümlerde Yahudi kadınlarının aile yaşamları, statüleri ve uğraşları; aile törenleri; kültürleri ve halk inançları; halk efsaneleri; on dokuzuncu bölümde ise dönme kadınların aile yaşamları ve inançları detaylandırılmıştır.

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

Üçüncü kitap olarak adlandırılan kısım Müslüman kadınlarına ilişkindir. Yirminci, yirmi birinci, yirmi ikinci, yirmi üçüncü bölümler Kürt kadınlarının statüleri ve uğraşları; aile törenleri; kültürel inançları ve halk inançları; halk efsaneleri ve halk masalları ; yirmi dördüncü ve yirmi beşinci bölümler Çerkes kadınlarının statüleri, uğraşları ve inançları ile halk efsaneleri ve halk masalları; yirmi altıncı bölüm Yörük kadınlarının statüleri, uğraşları, aile törenleri ve inançları; yirmi yedinci, yirmi sekizinci, yirmi dokuzuncu, otuzuncu ve otuz birinci bölümler Arnavut kadınlarının statüleri ve uğraşları, aile törenleri, kültürel inançları, halk inançları, halk efsaneleri ve halk masalları; otuz ikinci bölüm Tatar kadınlarının aile yaşamları ve aile törenleri; otuz üçüncü ve otuz dördüncü bölümler Çingene kadınlarının aile yaşamları ve inançları ile halk efsaneleri ve halk masallarını konu eder. Otuz beş ve kırk üçüncü bölümler arası ise Osmanlı kadınlarına ayrılmıştır. Bu bölümlerde Osmanlı kadınları: halayıklar, sultanlar, ikballer, gözdeler ve hizmetçiler, cariyeler ve karavaşlar olarak sınıflandırılmış; aile yaşamları, evler, kişisel görünüş ve giyim kuşam, statü, evlilik ve boşanma, uğraşlar, eğlenceler ve eğitim, aile törenleri, kültürleri ve halk inançları, halk efsaneleri ve halk masallarına yer verilerek derinlemesine bilgi sunulmuştur. Kırk üçüncü bölüm ise imparatorluğun yükseliş, gerileyiş ve çöküş dönemlerindeki kadın şairlere ayrılmıştır.

Kırk dördüncü, kırk beşinci ve kırk altıncı bölümler editör John S.Stuart-Glennie tarafından yazılan ve tarihsel kökenlere ilişkin genel bir teori, kitapta derlenen evlilik folklorunun bir analizi ve anaerkil köklere ilişkin çıkarsamalı bir teori başlıklarını taşıyan sonuç bölümlerinden oluşur. Bu üç yazıya ilaveten ekler kısmında John S.Stuart-Glennie'nin yazdığı Türkiye'nin Etnografyası ve Doğaya İlişkin Halk Kavrayışları başlıklı İngilizce baskılar için yazılan iki giriş yazısı bulunur.

Okuyucusuna hayli geniş bir malzeme sunan bu eserin Osmanlı kadınları ve dolayısıyla Osmanlı toplumu üzerinde yaptığı tespitlerden birkaçı şöyledir:”Osmanlılar mesken tuttıkları her yerde evlerini kurarken ihtişamıyla ve güzelliğiyle emsalsiz görüntüler sunan en çekici konumları seçmeye özen gösterirler. (Sayfa:494)”, ”En yoksuluna kadar her evin bir bahçesi olmasa bile avlusu ve gölge veren bir dut, çınar ya da akasya ağacı vardır. (Sayfa:494)”, “Zanaatkârların ve emekçi sınıfların konutları diğer milliyetlere mensup aynı mertebedeki kişilerin konutlarından genellikle iki katlı olmalarıyla sokağa bakan pencerelerin ahşap kafesleriyle, çatı saçağıyla örtülmüş dış merdivenin ve geniş sahanlığın varlığıyla ayrılır. (Sayfa:494)”, “Ayrı bir girişi olan zemin katındaki iki oda, evin reisinin erkek

konukları ağırladığı selamlığı oluşturur ve geri kalan kesimde mutfak yer alır. Kadınlara ve çocuklara ayrılmış olan üst kat esas olarak sedirler, halılar ve kilimlerle döşenmiştir. (Sayfa:495)”, “En yaygın ısınma aracı yarıya kadar odun küllerine gömülü kömürlerin yakıldığı pirinç ya da bakır mangaldır. (Sayfa:497)”, “İstanbul Müslüman bir kadının dış giyimi ferace ve yaşmaktan oluşur. Yoksul kadınların feraceleri genellikle siyah tiftik kumaşından, varlıklı kadınlarınki ise ince kumaş ya da ipekten yapılır. Daha genç ve modaya düşkün hanımlar çoğu kez harmanide dantel kenar süslerini ve pembe ya da leylak gibi açık tonları seçerken yaşlı hanımlar daha ağırbaşlı tonları seçer. (Sayfa:500)”, “(Doğumdan sonra) annenin başına kırmızı bir eşarp sarılır ve şakaklarının üstüne aynı renkten bir tül atılır. Eşarba bebeğin başlığını süsleyene benzer bir büyü demeti iliştilir; bir baş sarımsağın geçirildiği bir değnek odanın baş köşesine dikilir...Al bağlanma korkusuyla anne ve çocuk yıkanma törenine kadar yalnız bırakılmaz...Bir önlem olarak yatağın kenarına bir süpürge yerleştirilir. (Sayfa:524)”, “(Bebek görme) kabul töreninin sona ermesiyle birlikte ebe kadının öncülüğünde evin kadınları mangaldaki sıcak közlere her ziyaretçi için birer karanfil atarlar.bir karanfilin patlaması adı anılan kişinin anne ya da çocuğa belki de her ikisine nazar değırdiğinin kanıtı sayılır (Sayfa:526).”

Yazar bu tespitleriyle 1890’lı yılların İstanbul’unun ev mimarisi, ev hayatı ve ev düzeni, sosyal ve ekonomik farklılıkların mimariye yansıması, ısınma gereçleri, kadınların yaşları ve ekonomik durumlarına göre giysilerinde beliren farklılıkları, doğum sonrası ve bebek görme esnasındaki ritüelleri ve nazara karşı yapılan uygulamaları kayıt altına almış olur.

Yazarın Şark düşünce sistemine ilişkin olumsuz yargıları da eserde kendine yer bulur. Olumsuz yargı ve yorumlardan birkaçı şöyledir: ”Yüksek servi, dut ve akasya ağaçlarının geniş gölgeleri eve ve bahçeye vurur; bunların altında bir Şark bahçıvanının yöntemsiz zihniyetinin pek umursamadığı gür bir kargaşa içinde pırasa ve domates, patlıcan ve kavun, lahana ve maydanozla yan yana gül ve yasemin, portakal ve nar, sümbülteber ve karanfil çiçekleri açar. (Sayfa:495)”, “Şark kafasının kendi ihtişam ve debdebe anlayışını Batı döşemeciliğinin ve Fransız modalarının öngördüğü anlayışlara uydurmaya çalışırken genellikle karıştığı söylenebilir; bu şaşkınlık estetik duygusu en zayıf İngiliz kadınının bile canını sıkacak malzeme ve renk birleşimlerinde ifadesini bulur (Sayfa:498).”

Yazar, Türk kadınına “sınırlı eğitiminden dolayı sohbet konularının az olmasına karşın, zekice bir hazırcevaplık ve doğal belagat yeteneğine sahip (Sayfa:501)” olduğunu söyleyerek

bir yandan yererken bir yandan över. Yazarın dikkat çekici bir diğer yaklaşımı Türkiye'deki kadınların özgürlüklerini yaşayamadıklarına dair varsayımlara karşı çıkmasıdır. Konuya ilişkin yazar, "A Journey Through the Crimea to Constantinople" eserine gönderme yaparak "Sanırım, kadınların Türkiye'deki kadar özgürlüğün tadına vardığı ve her türlü rezaletten azade olduğu bir ülkeyi görmedim." diyen Lady Craven'le İstanbul'a aşına herkesin hemfikir olması gerektiği görüşünde olduğunu söyler (Sayfa:506).

Özelde Osmanlı çatısı altında yaşayan Valah, Rum, Ermeni, Bulgar, Frenk, Kürt, Çerkes, Yörük, Arnavut, Tatar, Çingene, Osmanlı kadınlarını ele alan genelde ise dönemin hem kültür tarihi hem de coğrafyasına ilişkin toplumsal göndermeler yapan bu eser; zengin halk bilimsel verilerle güçlendirilmiş ve okuyucusunun gözünde dönemi adeta canlandırmıştır. Eserin, bir yabancıdan Osmanlı panoramasını sunmasından ötürü aynı dönemde yazılan diğer eserlerle karşılaştırmalı olarak okunması kültürel ve coğrafi farklılıkların yapılan gözlem ve tespitleri ne derece etkilediğini ortaya koyabilir. Böylelikle kısmen de olsa objektif yorum ve tespitlere ulaşılabilir.

"Türkiye'nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri" adlı bu eserin Türkiye'nin kültür ve tarihine merak duyan okuyucularca ilgiyle karşılanmasını umuyoruz.